

Крупко Я.М.

кандидат юридичних наук, доцент,

начальник кафедри адміністративного та конституційного права

Пенітенціарна академія України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1578-2303>

ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ І ГЕНЕЗА

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена комплексом теоретичних і практичних чинників, пов'язаних із трансформацією публічного управління в Україні, реформуванням кримінально-виконавчої системи та необхідністю належного фінансово-правового забезпечення функціонування органів і установ, що виконують кримінальні покарання. Належне функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України безпосередньо залежить від ефективності фінансових механізмів її діяльності, що реалізуються через систему правових норм, інституційних процедур і управлінських рішень у сфері формування, розподілу та використання публічних коштів. Саме фінансово-правове забезпечення визначає реальні можливості держави створювати належні матеріальні та організаційні умови для виконання завдань кримінально-виконавчої служби, утримання установ виконання покарань, забезпечення діяльності персоналу, а також дотримання стандартів поводження з особами, які відбувають покарання.

Слід наголосити, що особливого значення окреслена проблематика набуває в умовах триваючих реформ сфери правосуддя та правопорядку, орієнтованих на модернізацію інституцій держави та наближення їх діяль-

ності до європейських стандартів. Реалізація таких реформ неможлива без переосмислення фінансово-правових засад функціонування відповідних органів публічної влади, оскільки саме фінансово-правові інструменти значною мірою визначають реальну спроможність державних інституцій виконувати покладені на них функції.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження сутності фінансово-правового забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України, з'ясування його змістових характеристик та простеження генези відповідних правових і фінансових механізмів. Таке дослідження дає змогу поглибити наукове розуміння ролі фінансового права у функціонуванні кримінально-виконавчої системи, а також сформулювати теоретичне підґрунтя для вдосконалення нормативно-правового регулювання та практики фінансового забезпечення діяльності органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування та розвитку системи виконання кримінальних покарань в Україні перебуває у центрі уваги вітчизняних науковців. Так, у юридичній літературі досліджуються питання реформування пенітенціарної системи, правового статусу

органів та установ виконання покарань, кадрового, організаційного й фінансового забезпечення їх діяльності.

Зокрема, у працях окремих учених аналізуються загальні тенденції реформування кримінально-виконавчої системи України, її інституційна трансформація та наближення до європейських стандартів функціонування пенітенціарних інституцій. У цьому контексті акцентується увага на необхідності модернізації механізмів управління, підвищення ефективності діяльності органів та установ виконання покарань, а також удосконалення правового регулювання функціонування відповідної системи державних органів [1–2].

Окрему групу становлять дослідження, присвячені різним аспектам правового забезпечення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. Зокрема, розглядаються питання правового регулювання проходження служби персоналом, структури та змісту відповідних правових механізмів, а також проблеми їх удосконалення в умовах сучасних трансформацій державного управління та воєнного стану [3–4].

Водночас у науковій літературі приділяється увага окремим елементам ресурсного забезпечення діяльності пенітенціарної системи, зокрема фінансово-економічним аспектам її функціонування. Дослідники аналізують структуру фінансування установ виконання покарань, джерела формування відповідних коштів, співвідношення загального і спеціального фондів бюджету, а також можливості оптимізації фінансового забезпечення діяльності кримінально-виконавчих установ [5, с. 151–156].

Разом з тим у наукових працях досліджуються й інші напрями забезпечення функціонування пенітенціарної системи, зокрема кадрове забезпечення, формування професійного складу персоналу, а також правові засади діяльності органів Державної кримінально-виконавчої служби у системі державних інституцій [6, с. 108–113].

Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що проблематика фінансово-правового забезпечення у сфері виконання кримінальних покарань досліджена фрагментарно. У наукових працях здебільшого розглядаються окремі аспекти фінансування кримінально-виконавчої системи, бюджетного забезпечення діяльності відповідних органів або реформування пенітенціарної системи загалом. Натомість питання сутності фінансово-правового забезпечення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, його функціонального призначення та історичної еволюції залишаються недостатньо розробленими у фінансово-правовій науці.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності фінансово-правового забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України, визначенні його змістових характеристик та основних структурних елементів, а також у дослідженні генези формування і розвитку відповідних фінансово-правових механізмів у процесі еволюції організаційно-правових засад функціонування системи виконання кримінальних покарань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Функціонування будь-якого органу публічної влади об'єктивно пов'язане з використанням фінансових ресурсів, що забезпечують реалізацію покладених на нього завдань і функцій. «Без фінансового забезпечення неможливо належним чином реалізувати жодну функцію держави, виконати жодний соціальний проект» [7, с. 3] – зазначає Д. Гетманцев. У цьому контексті діяльність органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України також передбачає наявність належних фінансових передумов, які формуються, розподіляються та використовуються у межах відповідних правових механізмів. Саме тому дослідження фінансово-правового забезпечення у системі цієї служби потребує з'ясування його сутності, змістових характеристик та еволюції.

У науковій літературі поняття «фінансово-правове забезпечення» використовується для позначення комплексу правових засобів і механізмів, за допомогою яких здійснюється формування, розподіл і використання публічних фінансових ресурсів з метою створення необхідних умов для функціонування відповідних інституцій [8]. Сутність нормативно-правового забезпечення полягає у функціонуванні чітко структурованої та ієрархічно детермінованої системи нормативних актів, що регулюють конкретну сферу суспільних відносин. У науковому дискурсі категорію «забезпечення» доцільно інтерпретувати як цілеспрямований процес формування правових підстав та обґрунтування передумов для реалізації відповідних видів діяльності [6, с. 9].

З огляду на вказане, на нашу думку, фінансово-правове забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розглядати як сукупність правових норм, інституційних процедур та організаційно-правових механізмів, спрямованих на формування, розподіл і використання публічних коштів для забезпечення діяльності органів та установ, що виконують кримінальні покарання.

Вважаємо, що особливістю фінансово-правового забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України є його комплексний характер: воно охоплює не лише бюджетні відносини, пов'язані з фінансуванням діяльності відповідних органів і установ, але й інші різновиди фінансово-правових відносин, зокрема у сфері планування видатків, управління державним майном, здійснення фінансового контролю, а також використання коштів спеціального фонду бюджету. Саме завдяки поєднанню зазначених елементів формується цілісний механізм правового регулювання фінансових процесів у межах функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України.

Крім того, слід відзначити, що фінансово-правове забезпечення у цій сфері характеризується інституційною зумовленістю,

оскільки його зміст і особливості визначаються специфікою завдань та функцій органів і установ, що виконують кримінальні покарання. Така специфіка обумовлює необхідність стабільного та передбачуваного фінансування відповідної системи, що має забезпечувати безперервність функціонування установ виконання покарань, належне матеріально-технічне забезпечення їх діяльності та створення умов для ефективної реалізації покладених на них завдань. У цьому контексті фінансово-правове забезпечення виступає важливою передумовою інституційної спроможності Державної кримінально-виконавчої служби України.

На нашу думку, зміст фінансово-правового забезпечення у цій сфері проявляється насамперед у правовому регулюванні бюджетних відносин, пов'язаних із фінансуванням діяльності органів і установ виконання покарань. Маємо на увазі визначення джерел фінансування, встановлення порядку планування бюджетних видатків, розподілу фінансових ресурсів між відповідними органами та установами, а також правове регулювання використання бюджетних коштів і здійснення фінансового контролю. Через зазначені механізми держава створює матеріальні передумови для функціонування системи виконання кримінальних покарань.

Водночас, зміст фінансово-правового забезпечення у досліджуваній сфері може включати й інші елементи, зокрема, відповідальність. Як правильно зазначає Т. Рекуненко, «нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки в Україні – це система норм права, які закріплені в чинному законодавстві України, підзаконних нормативних актах, програмних і стратегічних документах, які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності суб'єктів щодо врегулювання та розвитку фінансово-економічних відносин, а також відповідальність у разі їх порушення» [9, с. 62].

Важливою характеристикою фінансово-правового забезпечення є його функціональне призначення, яке полягає у створенні

необхідних фінансових умов для реалізації завдань Державної кримінально-виконавчої служби України. Такі умови охоплюють фінансування діяльності органів управління, утримання установ виконання покарань, забезпечення функціонування інфраструктури, матеріально-технічне забезпечення, оплату праці персоналу, а також інші види витрат, пов'язаних із виконанням кримінальних покарань та забезпеченням належних умов тримання засуджених осіб.

Разом із тим фінансово-правове забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України не є статичним явищем. Його зміст і форми змінювалися в процесі історичного розвитку державних інституцій та трансформації підходів до організації системи виконання покарань. Генеза відповідних фінансово-правових механізмів тісно пов'язана з еволюцією організаційної моделі пенітенціарної системи, змінами у структурі органів публічної влади та реформуванням бюджетного законодавства.

Відзначимо, що на різних етапах розвитку державності фінансове забезпечення діяльності установ виконання покарань здійснювалося за різними моделями, що відображали характер публічного управління та особливості правового регулювання фінансових відносин.

На нашу думку, генеза фінансово-правового регулювання у системі Державної кримінально-виконавчої служби відображає перехід від радянської моделі «виправно-трудових установ» до сучасної європейської пенітенціарної системи. Процес становлення та розвитку цього інституту доцільно поділити на кілька ключових етапів.

По-перше, це етап формування національної нормативної бази (1991–1998 рр.). Цей період характеризується відокремленням правової системи України від «союзного» законодавства. У цей період фінансове забезпечення здійснювалося на засадах залишкового принципу в межах загальних асигнувань на Міністерство внутрішніх справ. Водночас, відбувається декларування фінансової самостій-

ності установ через розвиток власної виробничої бази; початкове формування бюджетних програм для утримання спецконтингенту.

По-друге, це етап інституційної автономізації (1998–2010 рр.). Саме з 1998 роком пов'язується утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань. У цей час Державна кримінально-виконавча служба отримала статус окремого розпорядника бюджетних коштів та відбулося прийняття Кримінально-виконавчого кодексу України, що заклало нормативну основу для фінансування заходів з гуманізації умов тримання засуджених та реформування виробничого сектора установ.

По-третє, це етап демілітаризації та переходу до юстиції (2010–2016 рр.). Підпорядкування служби Міністерству юстиції України та ліквідація Державної пенітенціарної служби (2016 р.) з передачею функцій безпосередньо апарату Мін'юсту кардинально змінили систему фінансового менеджменту. Відбувається оптимізація видатків на управління, впровадження програмно-цільового методу бюджетування та посилення фінансового контролю з боку цивільного міністерства.

По-четверте, це сучасний (2016 р. – дотепер). Генезис сучасної системи пов'язаний із реалізацією Стратегії реформування пенітенціарної системи [10]. Відбувається запровадження платних послуг (покращені умови побуту), розвиток державно-приватного партнерства, цифровізація обліку (Єдиний реєстр засуджених та осіб, узятих під варту) та введення норм грошового та речового забезпечення персоналу у відповідність до стандартів правоохоронних органів. Водночас, наголошено, що питання генези фінансово-правового забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України може стати предметом окремого вивчення.

Таким чином, фінансово-правове забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України слід розглядати як складний правовий механізм, що поєднує фінансові інструменти, правові норми

та управлінські процедури, спрямовані на створення належних матеріальних умов для функціонування органів та установ, які виконують кримінальні покарання. Дослідження його сутності та генези дає змогу глибше зрозуміти роль фінансового права у забезпеченні діяльності відповідних державних інституцій та окреслити напрями подальшого вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Висновки. Дослідження генези фінансово-правового забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України дало змогу простежити еволюцію відповідних механізмів від радянської моделі функціонування виправно-трудова установ до сучас-

ної моделі пенітенціарної системи, інтегрованої у загальну систему бюджетних відносин держави. Фінансово-правове забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України слід розглядати як важливий інститут фінансового права, що забезпечує матеріальні умови для реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на поглиблений аналіз окремих елементів цього механізму, зокрема особливостей бюджетного фінансування установ виконання покарань, удосконалення інструментів фінансового контролю та підвищення ефективності використання публічних фінансових ресурсів у зазначеній сфері.

Анотація

У статті досліджено сутність та генезу фінансово-правового забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України. Акцентовано увагу на тому, що функціонування органів та установ, які виконують кримінальні покарання, об'єктивно пов'язане з необхідністю формування та використання публічних фінансових ресурсів, що забезпечують реалізацію покладених на них завдань і функцій. Зазначено, що ефективність діяльності Державної кримінально-виконавчої служби значною мірою залежить від належного правового регулювання процесів формування, розподілу та використання бюджетних коштів.

Розглядається наукове розуміння категорії «фінансово-правове забезпечення» та обґрунтовується доцільність її застосування для характеристики правових механізмів фінансування діяльності органів і установ виконання покарань. Визначено, що фінансово-правове забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розглядати як сукупність правових норм, інституційних процедур та організаційно-правових механізмів, спрямованих на формування, розподіл і використання публічних коштів з метою забезпечення функціонування органів та установ, що виконують кримінальні покарання.

Обґрунтовано, що характерною особливістю фінансово-правового забезпечення у цій сфері є його комплексний характер, який проявляється у поєднанні різних видів фінансово-правових відносин, зокрема у сфері бюджетного планування, фінансування діяльності відповідних органів і установ, управління державним майном та здійснення фінансового контролю. Наголошено, що зазначений механізм виконує важливу функцію створення належних матеріальних умов для реалізації завдань системи виконання кримінальних покарань.

Досліджено генезу фінансово-правового забезпечення у системі Державної кримінально-виконавчої служби України та визначено основні етапи його розвитку.

Зроблено висновок, що фінансово-правове забезпечення виступає важливим інструментом реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та забезпечення належного функціонування відповідних державних інституцій.

Ключові слова: виконання кримінальних покарань, Державна кримінально-виконавча служба України, пенітенціарна система, публічні фінанси, фінансовий контроль, фінансове право, фінансові ресурси, фінансово-правове регулювання.

Krupko Ya.M. Financial and Legal Support in the System of the State Penitentiary Service of Ukraine: Essence and Genesis

This article examines the nature and origins of financial and legal support within the system of the State Penitentiary Service of Ukraine. It emphasizes that the functioning of the bodies and institutions responsible for enforcing criminal sentences is objectively linked to the urgency to allocate and utilize public financial resources ensuring the fulfillment of their assigned tasks and functions. It is noted that the effectiveness of the State Penitentiary Service's activities depends to a significant extent on proper legal regulation of the processes of formation, distribution, and use of budgetary funds.

The scientific understanding of the category "financial and legal support" is examined, and the expediency of its application for characterizing the legal mechanisms of financing the activities of penal enforcement bodies and institutions is substantiated. It is determined that financial and legal support within the system of the State Penitentiary Service of Ukraine should be viewed as a set of legal norms, institutional procedures, and organizational and legal mechanisms aimed at the formation, allocation, and use of public funds to ensure the functioning of bodies and institutions that enforce criminal penalties.

It is argued that a distinctive feature of financial and legal support in this sphere is its comprehensive nature, which manifests itself in the combination of various types of financial and legal relations, particularly in the areas of budget planning, financing the activities of relevant bodies and institutions, management of state property, and the exercise of financial control. It is emphasized that this mechanism performs the important function of creating the necessary material conditions for the implementation of the tasks of the criminal punishment enforcement system.

The genesis of financial and legal support within the system of the State Penitentiary Service of Ukraine has been examined, and the main stages of its development have been identified.

It is concluded that financial and legal support serves as a significant instrument for implementing state policy in the sphere of criminal punishment enforcement and ensuring the proper functioning of relevant state institutions.

Key words: criminal penalties enforcement, State Penitentiary Service of Ukraine, penitentiary system, public finance, financial control, financial law, financial resources, financial and legal regulation.

Список використаної літератури:

1. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча система України: сучасні тенденції розвитку (реформування) в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. №90. Т.4. С. 69–75. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.9>
2. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Діджиталізація кримінально-виконавчої системи України як стратегічний напрям її реформування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 339–341. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/79>
3. Карелін В.В. Правове забезпечення проходження служби в державній кримінально-виконавчій службі України в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. №12. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-01-16>
4. Спільник С.І. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України України: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2021. 396 с.
5. Кравчук Г.В., Гончаренко О.Г. Особливості фінансово-економічного забезпечення кримінально-виконавчої системи України. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2017. №(1(79)). С. 151–156. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2017-1\(79\)-151-156](https://doi.org/10.26642/jen-2017-1(79)-151-156)

6. Зливко С.В., Сикал М.М. Нормативно-правове забезпечення формування кадрів для пенітенціарної системи України. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 4(44). С. 108–113. URL: <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/199696/199895>
7. Гетманцев Д.О. Фінансово-правове зобов'язання: проблеми генези, детермінації та сутності: дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2012.
8. Добровінський А. В. Фінансово-правове забезпечення місцевого самоврядування в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 212 с.
9. Рекуненко Т.О. Нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2025. №1(90). С. 60–65. DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-60-65>
10. Розпорядження «Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках». Кабінет Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#n10>

Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026